

Kitap Tanıtımı

Mukaddime, 2015, 6(2), 367-370
doi: 10.19059/mukaddime.57563

***Din Antropolojisi*, Ali Coşkun (ed.), İstanbul: Kesit Yayınları, 2014, 317 sayfa.**

Antropoloji; insanı biyolojik, kültürel ve toplumsal çeşitliliği içinde anlamaya dolayısıyla insanın tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişim ve dönüşümü tespit etmeye çalışır. Konu insan olunca, antropolojinin birçok alt dalından söz etmek mümkündür. Bireysel ve toplumsal hayatın olmazlarından olan dinin kültürle ilişkisini ele alan din antropolojisi alanında özellikle Batıda ciddi bir literatür oluşmuştur. Türkiye’de pek çok üniversitede Antropoloji bölümü olmakla birlikte İlahiyat fakülteleri bünyesinde henüz din antropolojisi bölümü yoktur. Din antropolojisi dersi, ilahiyat fakültelerinin lisans programlarında seçmeli ve bazı lisansüstü bölümlerde ise zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Türkçede bu alanda yazılan oldukça sınırlı sayıda eser, ders kitabı olarak amaca tümüyle hizmet edeceğini söylemek pek mümkün görünmediği gibi telif eserlerin de özgün bir din antropolojisi oluşturmaya yeterli katkı sunduğu söylenemez.

Ali Coşkun’un editörlüğünü yaptığı çalışma, *Din Antropolojisi* adıyla ülkemizde yayımlanan ilk eserlerden biridir. Kitabın kapağında belirtilmemesine karşın, eserin editöryal bir çalışma olduğu önsözde yazar tarafından ifade edilmektedir. Ayrıca yazar önsözde çalışmasının ders kitabı olarak kaleme alındığını, bunu telif eserlerin takip etmesini temenni ettiğini zikretmekte ve kitaptaki yazıların; başka kitaplardan ve daha önce yazmış olduğu kendi kitaplarından seçme metinlerden oluştuğunu belirtmektedir. Dolayısıyla eserin yeni bir çalışma olmadığı, daha önce yayımlanan çeşitli yazıların yanı sıra farklı yazarların eserlerinden seçilen bazı bölümlerin bir araya getirilmesiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Kitap on dört yazıdan oluşmaktadır.

Giriş kısmında editörün daha önce *Din Toplum ve Kültür* (2005) adlı çalışmasında yer verdiği, Stephen D. Glazier’in *Din Antropolojisi* adlı makalenin çevirisine yer verilmiştir. Makalede; Max Müller, E. Tylor ve Frazer gibi on dokuzuncu yüzyılda din bilimlerinde öncü isimlerin dine yaklaşımları ele alınmakta ve yirminci yüzyılda din antropolojisindeki hâkim durum irdelenmektedir. Editörün kaleme aldığı *Din Antropolojisinin Bilimler Tasnifindeki Yeri*, *Din Antropolojisinde Metot* isimlerini taşıyan ikinci ve üçüncü yazılar ise eserin ders kitabı özelliği taşıması kaygısıyla kitaba iliştilmiş izlenimi vermektedir. Bu

yönüyle bu iki yazının diğer makalelerden dil, içerik vb. yönlerden farklı olduğu görülmektedir.

Din Antropolojisinin Tarihçesi adını taşıyan dördüncü yazı Ünver Günay'ın *Din Sosyolojisi* (2000) adlı kitabının birinci bölümünün bazı başlıklarından oluşmaktadır. Günay'ın kitabında bu bölümün üst başlığı *Din Sosyolojisinin Tarihçesi* adını taşıırken editör aynı alt başlıkları *Din Antropolojisinin Tarihçesi* adı altında sunmaktadır. Bu durum ise birbirinden farklı olan iki bilim dalının aynı metin üzerinden tarihlendirilerek ele alınması gibi ilginç ve bir o kadar da sorunlu bir bakış açısını yansıtmaktadır. Editörün iki bilim dalı arasındaki ayrımların farkında olması ve buna göre Antropolojinin ve onun alt dalı olan din antropolojisinin tarihçesini, yöntemini, meselelerini ve konularını ifade etmesi beklenirdi. Burada yazar din nazariyelerini ve bunlara yönelik geliştirilen eleştirileri iki başlık altında ele almaktadır. a) *Pozitif Felsefe ve Evrimci Din Nazariyeleri* başlığı altında yazar; A. Comte'un pozitivist bakış açısını, H. Spencer'in biyolojik tekâmül anlayışını, E. Tylor'ın animizm, M. Müller'in natürizm ve J. Frazer'in büyü-din nazariyelerini ele almaktadır. b) *Tekâmülcü Din Nazariyelerine Tepkiler* başlığı altında ise; W. Schmidt, B. Malinowski, E. Durkheim, Levy Bruhl ve Bergson gibi düşünürlerin eleştirileri ortaya konmaktadır. Hâlbuki dine yönelik mezkûr bakış açılarının oldukça demode olduğu ve yüzyılın başındaki tartışmaların çoktan terk edildiği bilinmektedir. Editörün bu hususları bir tarihçe olarak vermesi ve artık bunların terk edildiğini bilimsel bir dille ifade etmesi gerekirdi.

Zeki Arslantürk ve M. Tayfun Amman tarafından kaleme alınan *Sosyoloji* (2013) isimli kitaptaki “Kültürel Yapı” üst başlığı altında verilen yazılara, Ali Coşkun'un elimizdeki derlemesinde *Kültür ve Kültür Süreçleri* adını taşıyan beşinci başlık altında yer verildiğini görmekteyiz. Bu başlık altında kültürün tanımı, muhtevası, kültürel formlar ve farklılıklar, kültür ve medeniyet gibi konuların yanında kültürel süreçlerle ilgili kavramların tanımlarına yer verilmektedir.

Kültür ve Toplum Tasnifleri başlığını taşıyan altıncı başlığın Ünver Günay'ın *Din Sosyolojisi* (2000) ve Bozkurt Güvenç'in *İnsan ve Kültür* (2013) kitaplarındaki bazı bölümlerden derlendiği görülmektedir. Çeşitli kültür ve toplum tipolojilerinin yanında kavramsal yaklaşımlara da değinilmektedir. Geleneksel, modern, postmodern ve tranzisyonel/geçiş toplumlarının özelliklerinin ele alındığı yazıda sekülerleşme ve küreselleşme konuları da ele alınmaktadır. *Din ve Kültür* başlığını taşıyan yedinci başlık Ü. Günay'ın (2000) çalışmasından alınmıştır. Din ve kültür ilişkilerinin ele alındığı yazı çok kısadır.

Kitabın sekizinci başlığı *Yüksek Kültür ve Halk Kültürü* adını taşımaktadır. Ali Murat Yel tarafından kaleme alınan yazı, editör tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu yazı da daha önce Coşkun (2005) tarafından derlenen kitapta yayımlanmıştır. Yazar makalede; antropologların inceledikleri dinin, “emredilen” değil, “yaşanan” veya “uygulanan” din olduğunu belirtmektedir. Oysa “emredilen” ve “yaşanan” dini göz önünde bulundurarak ortama ilişkin yapılan çalışmalar çok

daha anlamlı olacaktır. Yazar buradan hareketle İslam’da büyük gelenek ve küçük gelenek ayırımına karşı çıkmaktadır. Yel’e göre, büyük geleneği durağanlaştırmak, belli bir zaman ve coğrafyaya mahkûm edip sabitleştirmek, sonra bunu uzak bölgelerde ortaya çıkan küçük bir gelenekle karşılaştırmak makul değildir. Yazar bu fikrini Von Grunebaum’un teziyle desteklemektedir.

“Tezinde göstermeye çalıştığı şey, İslami gelenek merkezi topraklardan ne kadar uzağa giderse, gittiği her değişik bölgede o kadar formundan kaybetmiş olur. Benzer bir yaklaşım Clifford Geertz’in Endonezya ve Fas İslam’ını karşılaştırırken görülmektedir.” (Coşkun, 2014).

Yazar İslam’ın farklı bağlam, şart ve zamanlardaki bütün tezahürlerinin göz önünde bulundurularak İslam terimi yerine, Abdülhamid ez-Zeyn’in önerdiği “İslamlar” terimini kullanmayı önermektedir.

Kitabın dokuzuncu başlığı *Çok Kültürlülük, Çoğulculuk ve İslam* başlığını taşımaktadır. Abdurrahman Momin tarafından kaleme alınan makale, daha önce Coşkun’un bir başka editöryal çalışması olan *Küreselleşme Çokkültürlülük ve İslam* (2012)’da yayımlanmıştır. Çoğulcu toplumun sınırları ve problemlerinin ele alındığı çalışmada, Avrupa ve Amerika’da yaşanan sorunların yanında, İslam modelli toplumlarda eşitlik, etnisite gibi meseleler tartışılmaktadır.

Ünver Günay’ın (2000) eserinden alınan bir başka yazı, çalışmanın onuncu başlığı olan *Dinler ve Kültürlerarası İlişkiler* başlığı altında yer bulmaktadır. Burada dinler ve kültürlerarası ilişkiler; tekelcilik, çoğulculuk, rekabet, çatışma ve diyalog kavramları üzerinden tartışılmaktadır. Dokuzuncu başlık *Din Antropolojisinde İnsan ve Toplum Tasavvuru* adını taşımaktadır. Editöre ait olan bu kısa yazıda yazar “sevgi” kavramını felsefi/sosyal/kültürel, psikolojik ve antropolojik açılardan ele almaktadır. İçindekiler kısmında gösterilmemiş ve numaralandırılmamış olan *Tasavvufun Söyleminde Felsefi Antropoloji* başlığını taşıyan makale ise A. Momin’e aittir. Daha önce Coşkun’un çalışmasında (2005) yayımlanan bu makalede yazar; Çağdaş Batı Antropolojisinin eleştirisini, ötekileştirme, emperyalist bakış açısı ve aşırı uzmanlaşma gibi yönlerle ortaya koymaktadır. Bu problemlere çözüm olarak tasavvufun söylemini öne çıkarmaktadır.

Muhammed Hamidullah’ın *İslam’da Sembolik Anlatım* adlı makalesi eserin on ikinci başlığı altında yer bulmaktadır. Hamidullah çalışmasında, İslam’ın beş temel esasını sembolik yönleriyle ele almaktadır. On üçüncü yazı *Küreselleşme, İslam ve Batı* başlığı altında, Ali A. Mazrui tarafından kaleme alınan ve editörün bir başka çalışmasında (2012) yer alan türdeşleşme ve tahakküm konularının ele alındığı bir makaledir. Küreselleşme olgusunu tanımlamayla başlayan yazar; küreselleşmenin önemli iki göstergesi olan homojenleşme/türdeşleşme ve hegemonya kurma/tahakküm süreçlerinden bahsetmektedir. Yazar bu bağlamda Mısır’ın yeri, Birleşmiş Milletler’in rolü, Darü’l-Harp tartışmaları ve küreselleşme gibi konuları tartışmaktadır.

Kitabın son makalesi ise ek-1 olarak verilen ve Mohammed Mauroof tarafından kaleme alınan *İslami Bir Antropolojinin Unsurları* adını taşımaktadır. Bu makale de daha önce editörün bir çalışmasında (2012) yer almıştır. Yazar makalesinde İslami bir antropolojinin imkânı üzerinde durmaktadır. İslam ülkelerinde bu alanda yapılan çalışmalara değinen yazara göre, bu uzmanlar tecrübelerini Amerika ve Avrupa'daki kurumlara borçludur. Bunun sonucu olarak Türkiye ve Endonezya gibi ülkelerdeki antropologlar, yaptıkları çalışmalarda Avro-Amerika kökenli antropologların çalışmalarından çok az farklılaşabilmişler, hatta İslam konusuna değinirken bile aynı tutumu sürdürmüşlerdir. Yazara göre bu bakış açısıyla İslam'ı ele almak ancak, geleneksel İslami değerlerden ve akademik geleneklerden tamamen habersiz olmakla mümkün olabilir. Mauroof, Hıristiyanlığın yaşadığı din-bilim çatışmasının İslam'da yaşanmadığını dolayısıyla Kur'an'ın bilime yönlendiren birçok ayetinin antropoloji, arkeoloji gibi alanlara kapı araladığını ifade etmektedir. Yazar, İbn Haldun, Birûni ve İbn Batuta gibi örneklerle İslami antropolojinin imkânlarını İsmail R. Faruki'nin tespitleriyle desteklemektedir.

Sonuç olarak; eser bize yeni bir bilgi sunmamasına, yazılar arasında bir bütünlük bulunmamasına ve ideal bir ders kitabı özelliği taşınamasına rağmen, din antropolojisi alanında tekrar edilen ve yeniden basılan bir makale seçkisi sunmaktadır. Oysa din antropolojisine giriş kitaplarında mit/mitoloji, Şamanizm, sihir/büyü, ritüel, sembolizm ve cinsiyet gibi konuların bir bütünlük içerisinde verilmesi beklenmektedir. Buna rağmen eserin, diğer ülkelerde yapılan din antropolojisine giriş kitaplarının incelenerek, bu bilimi çeşitli yönleriyle bir bütünlük içerisinde ele alan çalışmaların ortaya çıkmasına kapı aralayacağı ümit edilmektedir.

Bilal TOPRAK

Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniv.
İlahiyat Bilimleri Fakültesi
Dinler Tarihi Anabilim Dalı